

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ
ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали
№1 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-1>

Бош муҳаррир:
Раҳматов Анвар Исламович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори

Бош муҳаррир ўринбосари:
Отажонов Абдоржон Анварович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори ўринбосари,
юридик фанлар доктори, профессор

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ЖУРНАЛИ
ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали
ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Одилқориев Ҳожимурод Тўхтамуродович

*Юристар малакасини ошириш маркази кафедра
мудири, юридик фанлар доктори, профессор*

Окюлов Омонбой

*Юристар малакасини ошириш маркази
профессори, юридик фанлар доктори,
профессор, Ўзбекистон Республикасида
хизмат кўрсатган юрист*

Саидова Лола Абдувахитовна

*Юристар малакасини ошириш маркази кафедра
мудири, юридик фанлар доктори*

Тошев Бобокул Норқобилович

*Юристар малакасини ошириш маркази кафедра
мудири, юридик фанлар доктори*

Аюбов Улугбек Тулаганович

*Юристар малакасини ошириш маркази доценти,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган
юрист, юридик фанлар номзоди, доцент*

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусаҷонович

*Бош Прокуратура Академияси Марказ бошлиғи,
юридик фанлар доктори, профессор*

Отаҳонов Фозилжон Хайдарович

*Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси
ҳузуридаги Халқаро тиҷорат арбитраж (ҳакамлик)
суди раиси, юридик фанлар доктори (DSc), доцент*

Исроилов Боходир Ибрагимович

*Юристар малакасини ошириш маркази
кафедраси мудири, иқтисод фанлар доктори,
профессор*

Масъул Котиб:

Раҳманов Шухрат Наимович

*Юристар малакасини ошириш маркази доценти,
юридик фанлар номзоди*

Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакцији журнали:
100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99898) 0000341

Contact Editorial Staff
100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99898) 0000341

Общественно-правовой и научно-практический журнал
ВЕСТНИК ЮРИСТА

№1 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-1>

Главный редактор:

Рахматов Анвар Исламович

Директор Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции

Заместитель главного редактора:

Отажонов Абдоржон Анварович

Первый заместитель директора Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

**Общественно-правового и научно-практического журнала
ВЕСТНИК ЮРИСТА**

Адилкариев Хожимурод Тўхтамуродович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук, профессор

Окюлов Омонбой

Профессор Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук, профессор, Заслуженный юрист Республики Узбекистан

Саидова Лола Абдувахитовна

Заведующая кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Тошев Бобокул Норқобилович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Исроиллов Боходир Ибрагимович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор экономических наук, профессор

Аюбов Улугбек Тулаганович

Доцент Центра повышения квалификации юристов, Заслуженный юрист Республики Узбекистан, кандидат юридических наук, доцент

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусажонович

Начальник Центра Академии Генеральной Прокуратуры, доктор юридических наук, профессор

Отахонов Фозилжон Хайдарович

Председатель Международного коммерческого арбитражного суда при Торгово-промышленной палате, доктор юридических наук, доцент

Ответственный секретарь:

Рахманов Шухрат Наимович

Доцент Центра повышения квалификации юристов, кандидат юридических наук

Верстка: Шахрам Файзиев

Контакт редакции журнала:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99898) 0000341

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99898) 0000341

**Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD**

№1 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-1>

**Chief Editor:
Rakhmatov Anvar**

Director of the Lawyers' Training Center
under the Ministry of Justice

**Deputy Chief Editor:
Otajonov Abrorjon**

First Deputy Director of the Lawyers' Training
Center under the Ministry of Justice, Doctor of
Law Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD

**Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD**

Adilkariyev Khojimurat

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences, Professor*

Oqyulov Omonboy

*Professor at the Lawyers' Training Center, Doctor of
Law Sciences, Professor, Honored Lawyer of the
Republic of Uzbekistan*

Saidova Lola

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences*

Toshev Bobokul

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences*

Israilov Bokhodir

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Economics, Professor*

Ayubov Ulugbek

*Senior Lecturer at the Lawyers' Training Center,
Candidate of Juridical Sciences, Associate
Professor, Honored Lawyer of the Republic of
Uzbekistan*

Mamasiddikov Muzaffarjon

*Head of the Center of the Academy of the General
Prosecutor's Office, Doctor of Law Sciences, Professor*

Otaxonov Foziljon

*Chairman of the International Commercial
Arbitration Court at the Chamber of Commerce
Doctor of the Science of Law, Associate Professor*

**Executive Editor:
Rakhmanov Shukhrat**

*Senior Lecturer at the Lawyers' Training Center,
Candidate of Juridical Sciences*

Pagemaker: Shakhram Fayziev

Контакт редакции журнала:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99898) 0000341

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99898) 0000341

**ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ
ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ**

1.ОДИЛҚОРИЕВ Хожимурод Тўхтамурадович
ТОЖДОР ВИРУС ПАНДЕМИЯСИ ШАРОИТИДА ДАВЛАТ ВА
ҲУҚУҚ ФУНКЦИЯЛАРИНИНГ НАМОЁН БЎЛИШ
ХУСУСИЯТЛАРИ.....9

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ
ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1.ИСМАЙЛОВ Баходир Исламович
РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕЙТИНГОВ И СИСТЕМ ОЦЕНКИ
В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ.....19

2.ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович
"ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ФУҚАРОЛИГИ
ТЎҒРИСИДА"ГИ ҚОНУННИНГ ЎЗБЕКИСТОН
ФУҚАРОЛИГИНИ ОЛИШ АСОСЛАРИ ВА ШАРТЛАРИНИ
БЕЛГИЛОВЧИ АЙРИМ НОРМАЛАРИ ТАҲЛИЛИ.....26

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА
ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

1.ҲАМРОҚУЛОВ Баходир Мамашарифович
ИТАЛИЯ ВА БЕЛЬГИЯДА МАЪНАВИЙ ЗИЁННИ
ҚОПЛАШҚОНУНЧИЛИГИ ВА СУД АМАЛИЁТИ.....32

2.ОЧИЛОВ Бехзод Эргашович
ВНЕДРЕНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ ДОГОВОРНЫХ ФОРМ
ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В ДОБЫВАЮЩИЕ
ОТРАСЛИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ
УЗБЕКИСТАНА.....39

**ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ
ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА
МЕДИАЦИЯ**

1.САИДОВ Мақсудбек Норбоевич
КОРПОРАТИВ НИЗОЛАР БЎЙИЧА ИШНИ СУД
МУҲОКАМАСИГА ТАЙЁРЛАШНИНГ АЙРИМ
МАСАЛАЛАРИ.....49

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ
МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

1.ОТАЖОНОВ Аброржон Анварович
ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ УСТИДАН
ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ
ОБЪЕКТИ ВА СУБЪЕКТЛАРИ.....57

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ
ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

1.РАСУЛЕВ Абдулазиз Каримович
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КИБЕРПРЕСТУПНОСТИ:
СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ ПО ПОДГОТОВКЕ КАДРОВ.....68

2.ҚАЛАНДАРОВ Мақсуд Махмудович
ЎҚОТАР ҚУРОЛ, ЎҚ-ДОРИЛАР, ПОРТЛОВЧИ МОДДАЛАР
ЁКИ ПОРТЛАТИШ ҚУРИЛМАЛАРИНИ ФАЙРИҚОНУНИЙ
МУОМАЛАСИ УЧУН ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИКНИНГ
ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ.....73

3.ТАДЖИБАЕВА Дилдора Абдурахимовна
ПЕНИТЕНЦИАР МУАССАСАЛАР МАҲКУМЛАР
ЖИНОЯТЧИЛИГИ ПРОФИЛАКТИКАСИНИ
ТАККОМИЛЛАШТИРИШГА ОИД АМАЛИЁТДА УЧРАЁТГАН
МУАММОЛАР.....82

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-
ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

1.NE'MATOV Jasur Aminjonovich, SIDIKOVA Feruza Khayrullaevna
PURPOSE AND FEATURES OF METHODOLOGY FOR
INTERROGATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS.....95

2.МУМИНОВ Бехзод Абдувахобович
ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА ИШНИ СУДГА ҚАДАР ЮРИТИШ
УСТИДАН СУД НАЗОРАТИНИНГ ХАЛҚАРО
ТАЖРИБАСИ.....104

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

1.РАХМАНОВ Шухрат Наимович
СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПРИВИЛЕГИЙ
И ИММУНИТЕТОВ: НА ПРИМЕРЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВ
ГОСУДАРСТВ ПРИ МЕЖДУНАРОДНЫХ
ОРГАНИЗАЦИЯХ.....111

2.КАЮМОВ Фаррух Толибжонович ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	121
---	-----

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

1.ДАВЛЯТОВ Валишер Хакимжанович АДВОКАТЛИК ТУЗИЛМАЛАРИНИНГ ШАКЛИ СИФАТИДА АДВОКАТЛАР ҲАЙЪАТИ ВА АДВОКАТЛИК ФИРМАСИ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	126
--	-----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

1.ВАКНРАМОВА Mokhinur Bakhramovna ARBITRATION AND LITIGATION IN THE UAE: ADVANTAGES OF ARBITRATION IN COMPARISON TO LITIGATION.....	134
--	-----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

ҲАМРОҚУЛОВ Баҳодир Мамашарифович,
Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети
тадқиқотчиси, юридик фанлар номзоди
E-mail: info@advocateabf.com

ИТАЛИЯ ВА БЕЛЬГИЯДА МАЪНАВИЙ ЗИЁННИ ҚОПЛАШ ҚОНУНЧИЛИГИ ВА СУД АМАЛИЁТИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): ҲАМРОҚУЛОВ Б.М.
ИТАЛИЯ ВА БЕЛЬГИЯДА МАЪНАВИЙ ЗИЁННИ ҚОПЛАШ ҚОНУНЧИЛИГИ
ВА СУД АМАЛИЁТИ // Юрист ахборотномаси - Вестник юриста - Lawyer herald.
№ 1 (2020), Б.32-38.

 №1 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-1-4>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Италия ва Бельгия давлатлари қонунчилигида маънавий зиённи қоплашни тартибга солишга қаратилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари ва суд амалиётини ўрганилган ва қиёсий таҳлил қилинган. Ўрганиш натижалари юзасидан оғриқ, мажруҳлик, ҳаёт қулайликларидан маҳрум бўлиш ва бошқа шу каби номоддий зарарлар учун мутаносиб миқдорда маънавий зиён компенсацияси тўланиши кераклиги асослантирилди. Ушбу давлатларда маънавий зиённи ундиришда асосий эътибор жароҳат тури ва унинг жиддийлиги, жабрланувчининг доимий меҳнатга қобилиятсиз бўлиб қолиш даражаси ва унинг ҳаёт қулайликларидан маҳрум бўлиши, ота-оналар фарзандларининг жиддий ва узоқ муддатга жарахотланиши, яқин кишининг йўқотиши каби омилларга қаратилади. Италия ва Бельгия давлатлари қонунчилигида маънавий зиённи қоплаш мукамал йўлга қўйилган. Бу эса ушбу давлатлар фуқароларнинг мулкӣ ва номулкий ҳуқуқлари ҳар тарафлама ҳимояланганидан далолат беради.

Калит сўз ва иборалар: Европа; моддий зарар; номоддий зиён, маънавий зиён; субъект; маънавий зиён миқдори, жисмоний шахс; шаън; қадр-қиммат, ишчанлик, обрў, оғриқ, руҳий сиқилиш.

ХАМРОКУЛОВ Баходир Мамашарифович,
Соискатель Университета мировой экономики и дипломатии,
кандидат юридических наук
E-mail: info@advocateabf.com

ВОЗМЕЩЕНИЕ ЗА МОРАЛЬНЫЙ ВРЕД В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВАХ И СУДЕБНОЙ ПРАКТИКЕ ИТАЛИИ И БЕЛЬГИИ

АННОТАЦИЯ

В статье дается сравнительный анализ нормативно-правовых актов и судебной практики, направленный на урегулирование вопросов о компенсации морального вреда в законодательствах Италии и Бельгии. Результат изучения вопроса способствовал выявлению непропорциональности размера возмещения за моральный вред, таким немущественным вредом как боль, инвалидность, быть лишенным жизненных удобств и др. Анализ показал, что в этих странах при назначении компенсации за моральный вред, где особое внимание обращают к таким факторам как увечье, серьёзность последствий, уровень нетрудоспособности потерпевшего и лишение его жизненных удобств, смерть детей в результате получения серьезных и долговременных увечий, потеря близкого человека. В статье также указывается, что в Италии и Бельгии в достаточной мере функционирует система компенсации за моральный вред. Свидетельство тому является, что в этих государствах всесторонне охраняются имущественные и немущественные права граждан.

Ключевые слова и выражения: материальный ущерб, нематериальный вред, моральный вред, размер морального вреда, физическое лицо, честь, достоинство, деловая репутация, боль, нравственные страдания.

HAMROKULOV Bahodir,
University of World Economy and Diplomacy, researcher,
Candidate of Juridical Sciences
E-mail: info@advocateabf.com

LEGISLATION ON COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE AND JUDICIAL PRACTICE IN IN ITALY AND BELGIUM

ANNOTATION

This article examines and makes a comparative analysis of legal acts and judicial practice aimed at resolving issues of compensation for non-pecuniary damage in the legislation of Italy and Belgium. As a result of the study, the need for compensation for moral harm was justified in proportion to such non-material harms as pain, disability, being deprived of life amenities, etc. In these countries, when compensating for non-pecuniary damage, special attention is paid to such factors as the type of injury and its severity, the level of disability of the victim and the deprivation of his life comforts, the death of children as a result of serious and long-term injuries, the loss of a loved one. In such states as Italy and Belgium, the system of compensation for non-pecuniary damage works perfectly. This shows that the property and non property rights of citizens are fully protected in these states.

Key words and expressions: Europe; material damage; intangible damage, moral damage; subject; amount of moral damage, individual; reputation; dignity, working reputation, pain, mental deficiency.

Маънавий зиённи қоплаш давлатимиз ҳуқуқ тизимида мустақилликга эришганимиздан кейин назарда тутилган бўлсада, назария ва амалиётда бу масалани тартибга солишда бир қанча ўз ечимини топиши шарт бўлган муаммолар мавжуд. Уларни ёритишга қаратилган бир қатор илмий изланишларимизни қайд этган ҳолда, ушбу мақолада фақат хорижий давлатлар Италия ва Бельгиянинг бу борадаги қонунчилиги ва суд амалиёти тажрибаси ўрганиб чиқилди [1].

Маънавий зиён қоплаш амалий ва назарий жиҳатдан ўта мураккаб масала бўлганлиги сабабли, уни қоплашни тартибга солиниши демократик давлатларнинг қонунчилигида турлича кўринишда намоён бўлади. Европанинг қитъа ҳуқуқ тизими хос мамлакатларда маънавий зиённинг қопланиши масаласи, асосан, Франция Фуқаролик кодекси анъаналарида шакллантирилганлигини кўриш мумкин. Жумладан, Бельгия Қироллигида "Наполеон Кодекси"га асосланган "Бельгия Фуқаролик кодекси" [2] фуқароларнинг жавобгарлигини белгиловчи фундаментал нормаларни ўз ичига олади. Бу доктринал қоида сифатида Фуқаролик кодексининг 1382-моддасида белгиланган. Унга кўра, "ўзининг ғайриқонуний ҳатти-ҳаракати оқибатида бошқа бир шахсга зарар етказган ҳар қандай шахс ўша зарарларнинг ўрнини қоплаб беришга мажбур. У, шунингдек, нафақат ўз ҳаракатлари туфайли етказилган зарар, балки эҳтиётсизлиги ёки бепарволиги оқибатида етказилган зарар учун ҳам жавобгар ҳисобланади" [3].

Бельгия Фуқаролик кодекси эҳтиётсизлик оқибатида етказилган зарарни қоплашни назарда тутиш билан бирга, фуқаронинг айбидан қатъий назар жавобгарлик келиб чиқиши мумкин бўлган ҳолатларни ҳам назарда тутди. Бундай норма кодекснинг 1384-моддасида назарда тутилган бўлиб, унда фуқаро нафақат ўзининг ҳаракатлари учун, балки унинг ихтиёрида (бўйсунувида) бўлган бошқа шахсларнинг ҳаракатлари учун ҳам айби бўлишидан қатъий назар жавоб бериши белгиланган. Ушбу модданинг охириги бандида бундай жавобгарлик келиб чиқиши учун зарар кўрган шахснинг қонунга хилоф ҳаракатлари бўлмаслиги ва зарарнинг олдини олиш бўйича жавобгар барча чоралар кўрганига қарамасдан бундай зарарнинг келиб чиқиши асосий шарт қилиб белгиланган [4].

Бельгия Фуқаролик кодекси моддий зарар (*prejudice materiel*) ва маънавий (номоддий) зиённи (*dommage moral*) ажратмайди, балки зарар тушунчаси иккала ҳолатни ҳам ўзида ифода этади. Бельгия Олий судининг 1881 йил 17 майда чиқарган фундаментал қароридан бошлаб, маънавий (номоддий) зиён учун компенсация моддий зарар учун компенсация тайинлаш амалиёти билан бир хил кўринишга эга бўлган.

Бельгия ҳуқуқий тизимида кўра, жабрланувчи қуйидаги ҳолатларда маънавий (номоддий) зиён (*dommage moral*) учун компенсация талаб қилиши мумкин:

вақтинчалик ишга лаёқатсизлик давомида жабрланувчида маънавий зиённи (*dommage moral*) келтириб чиқарувчи жисмоний оғриқ ва руҳий азобланиш (*pretium doloris*) учун компенсация. Бу касалхонада даъволанганлик ва ишга лаёқатсиз бўлганлик муддатини ҳисобга олган ҳолда ундирилади;

доимий ишга лаёқатсиз бўлиб қолиши оқибатида етказилган маънавий зиён учун компенсация. Бу қуйидаги ҳолатларда келиб чиқиши мумкин: мажруҳ бўлиб қолиш (*prejudice esthétique*), ҳаётдан завқланиш имкониятининг йўқолиши ва ҳаёт қулайликларидан маҳрум бўлиш (*prejudice d'agrément*), ижтимоий ва жинсий ҳаётига путур етиши;

Бельгиянинг Фламанд қисмида жабрланувчининг меҳнат қобиляти 1 фоиздан 10 фоизгача йўқотилганлиги оқибатида етказилган зарар учун компенсация меҳнат қобилятини йўқотилганлик даражасига қараб, моддий ва маънавий зиёнлар

компенсацияси биргаликда бир йўла тўланади (*dommage matériel et moral confondu par point d'I.P.*, яъни моддий ва маънавий зиён биргаликда қисман лаёқатсизликнинг ҳар бир даражаси қараб).

Бельгия суд амалиётида танга жароҳат етказиш оқибатида келиб чиққан маънавий зиён ўртача қуйидаги миқдорда маънавий зиён ундириб келинмоқда; вақтинчалик ишга қобилиясизлик даврида (оғир касаллик даври), ҳар бир касалхонада бўлган кун учун 37,20 дан 44,60 еврогача ва касалхонани тарк этгандан кейин ишга тўлиқ қобилиятсизликнинг ҳар бир куни учун 29,75 евро ҳисобиди; иш қобилияти кўрсаткичларининг қисқариши (1-10 фоиз) оқибатида келиб чиқадиган моддий ва маънавий зиён учун бир йўла тўланадиган компенсация ҳар бир алоҳида зарар учун 743,70дан 1239,50 еврогача ҳисобиди ундирилган.

Ота-оналар фарзандларининг жиддий ва узоқ муддатга жараҳатланиши натижасида ўз бошларидан ўтказган руҳий сиқилишлари натижасида етказилган маънавий зиённи қоплашни талаб қилишлари мумкин ("*vue de souffrances d'un être cher*"). Бундай ҳолатларда ҳар бир ота-онага етказилган маънавий зиённинг миқдори ўртача 12395 евро бўлиши мумкин. Европа иттифоқи (ЕИ) кенгашининг 1998 йил 2 майдаги қарори билан пул бирлиги сифатида евро муомалага киритилган. Ўша пайтда муомалада бўлган 1000 Бельгия франки 24,79 еврога тенглаштирилган.

Яқин қариндошининг вафот этиши натижасида етказилган маънавий зиён учун компенсацияни ундириш бўйича вафот этган жабрланувчи бахтсиз ҳодиса ва ўлими оралиғидаги вақт мобайнида хушида бўлган даврида чеккан оғриқ ва азобланишлари учун (*préjudice ex haerede*) унинг ворислари томонидан даъво қилиниши мумкин. Маънавий зиённи (*dommage moral*) ундириш талаби билан судга фақат вафот этган шахсининг яқин қариндошлари мурожаат этишлари мумкин. Компенсация миқдори кўп жиҳатдан даъвогар вафот этган жабрланувчи билан бир уйда яшаган ёки яшамаганлиги фактига боғлиқ.

Ўз фарзандларидан айрилган ота-оналар, ўз ота ёки оналарини йўқотган фарзандлар, ўз турмуш ўртоғини йўқотган эр ёки хотин, ўз ака-ука ёки опа-сингилсини йўқотган ака-ука ва опа-сингиллар маънавий зиён учун компенсация талаб қилиш ҳуқуқига эгадирлар. Шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда, вафот этган жабрланувчи билан бирга яшаган ёки унаштирилган шахслар ҳам ўз шеригидан ажралганлиги учун компенсация талаб қилиши мумкин. Жабрланувчининг қолган қариндошлари эса алоҳида ҳолатларда компенсация олишлари мумкин.

Бельгияда жабрланувчи вафот этганлиги оқибатида маънавий зиён учун компенсация, тахминан қуйидаги ҳажмларда ундирилган:

турмуш ўртоғини йўқотиш: 6197,50 евро;

ота ёки онадан ажралиш: 1983,20 - 3718,50 евро;

ота ва онадан ажралиш: 7437 евро;

бир уйда яшовчи фарзандни йўқотиш: 3718,50 евро;

бир уйда яшамайдиган фарзандни йўқотиш: 1859,25 евро;

Ака ёки укадан ажралиш:

бир уйда: 1239,50 евро;

бир уйда бўлмаса: 867,65 евро;

қайлиғидан ажралиш: 2479 евро [5].

Судья компенсация белгилашда ўзи мақбул деб топган шаклни эркин танлайди. Маънавий зиён учун компенсация ҳар доим бир йўла тўланадиган сумма шаклида тайинланади. Суд етказилган зарарлар учун компенсация суммаси миқдорини ўзи лозим деб ҳисоблаган миқдорда тайинлайди. Бельгия қонунчилигида судья маънавий зиён миқдорини эркин белгилаш билан биргаликда, илгари айнан

шунга ўхшаш ишларда қанча миқдорда маънавий зиён компенсацияси тайинланганлигини ҳам ҳисобга олиши керак. Судья компенсация миқдорини қарор чиқарилаётган кундаги ҳолатни ҳисобга олиб чиқаради.

Италияда маънавий зиённи қоплашни назарда тутувчи асосий норматив-ҳуқуқий ҳужжат - Италия Фуқаролик кодекси (Codice Civile) [6] ҳисобланади. Фуқаролик кодексининг 2043-моддасида ҳар қандай етказилган зарар, зарар етказувчи томонидан қопланиши лозимлиги белгиланган. Шунингдек, Фуқаролик кодексининг бир неча моддаларида зарар етказувчининг айбидан қатъий назар, етказилган зарарни қоплаш ҳолатлар ўз ифодасини топган. Мисол учун, Кодекснинг 2054-моддаси 1-қисмида йўл транспорти ҳодисасида ҳайдовчи ёки автотранспорт воситаси эгаси учун шундай жавобгарлик белгиланган. Бундан ташқари, 2049-моддада (мулкдорларнинг жавобгарлиги), 2051-2053 (ижарага олувчилар, уй ҳайвонлари ва бино ва иншоотларнинг қулаши натижасида етказилган зарарларни қоплаш) моддаларда қатъий жавобгарлик учун аниқ ҳолатлар белгилаб қўйилган [7].

Италияда қонунлар ва ҳуқуқий амалиётга асосан зарарнинг қуйидаги икки тури бир биридан фарқланиши келтириб ўтилган:

а) моддий зарар (1223-модда);

б) номоддий зарар (2059-модда)

danno morale, pretium doloris: жисмоний оғриқ ёки маънавий азоб;

danno estetico: эстетик зарарлар, мажруҳлик ёки чандиқ қолиши;

danno alla vita di relazione: касбий маҳоратига путур етиши, ижтимоий, спорт ва маданий фаолиятига етказиладиган зарар.

Италияда шаклланган амалиётга кўра сўнгги йилларда, икки категория, яъни *danno estetico* ва *danno alla vita di relazione* учун *danno biologico*, яъни ақлий ёки жисмоний салоҳиятга шикаст етиши ёки соғлиққа етказилган зарарлар (моддий оқибатларидан қатъий назар) бўйича компенсация тўланиб келинмоқда [8].

1985 йилдан бошлаб, Италия судлари инсонга етказилган шикаст бўйича зарарнинг янги турини ("*danno biologico*") амалиётда қўллаб бошлашди, яъни бу италян тилидан ўзбек тилига таржима қилинганда жисмоний ёки ақлий салоҳиятга етказилган шикастнинг доимий, шу жумладан, вақтинчалик оқибатларини билдиради. Жабрланувчилар ўзларининг моддий ҳолатига етказилган зарарга қўшимча равишда "биологик зарар" учун компенсация даъво қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Бунда инсоннинг ақлий ва жисмоний салоҳияти деганда, фақатгина унинг меҳнат қилиш қобилияти эмас, балки унинг жисмоний, интеллектуал, маданий ва ижтимоий соҳалардаги ривожланишини ҳам назарда тутлади. Яъни, бундай зарар меҳнат қилиш қобилиятига етказилган зарардан алоҳида қопланадиган номоддий зарарни англатади. Аммо, айрим ҳолатларда моддий ва номоддий зарар ўртасидаги аниқ фарқлар юзага келмайди, ва бунда "биологик зарар" учун компенсациянинг миқдори аниқ белгилаб қўйилмагани учун у моддий зарар элементлари таркибига киритилган.

Гарчи, етказилган зарар учун компенсация тайинлаш бўйича ягона тарифлар мавжуд бўлмасада, кўплаб судлар Женева трибунали тажрибасига асосланган ҳолда йиллик ижтимоий суғурта нафақасининг 3 карра миқдоридан "биологик зарар"ни ҳисоблаб чиқишда асос сифатида фойдаланиш амалиётини йўлга қўйишган [9]. Ҳозирги кунда, баъзи судлар ўзлари мақбул деб ҳисоблаган ҳисоблаш мезонларига асосланган ҳолда давлат томонидан ўрнатилган бу ижтимоий суғурта нафақаси 3 карра миқдоридан ҳам ошиқроқ қийматларни белгилашмоқда. Бунда компенсация тарафга етказилган зарарнинг йиллик анатомик/функционал шикастланиш даражасидан келиб чиқиб белгиланади. Бу олинган таянч қиймат

кейин Ижтимоий суғурта тизимида фойдаланиладиган коэффициентга кўпайтирилади (1922 йилда амалга киритилган ва 4,5фоиз фоиз ставкасига асосланади). Бу методнинг тарафдорлари Италия Конституциянинг 3-моддасида мустақамланган тенглик принципига ишора қилишади. Унга кўра, ҳар бир инсоннинг салоҳияти бир хилда юқори ўлчаниши ва ҳар бир шахсга етказилган зарар бир хил асосларда қопланиши лозим [10].

Зарар кўрган шахс ёки вафот этган жабрланувчининг яқин қариндошлари моддий ва биологик зарарга қўшимча равишда маънавий зиён (*danno morale*), яъни жисмоний оғриқ ёки маънавий азоб учун компенсация талаб қилиш ҳуқуқига эга.

Судлар Италияда маънавий зиён миқдорини аниқлашда ҳар йил Олий суд томонидан белгилаб берилган Милан таблицасига асосланишади. Таблица қуйидаги кўринишда ифодаланган:

Касаллик кунлари (Invalidita)	Биринчи йил учун маънавий зиён (Danno non patrimoniale per il primo anno)	Биринчи ва иккинчи йил учун маънавий зиён (Danno non patrimoniale per il primo e il secondo anno)	Кейинги ҳар бир қўшилган йил учун маънавий зиён (Danno non patrimoniale per ogni ulteriore anno successivo)	Жабрланувчининг ҳолатига қараб миқдори кўпайтириш фоизи (Aumento personalizzato)
1 - 100	63 – 51810	110 - 90667	31- 25905	50 фоиз – 25 фоиз

1-устунда зарар етказилган кунлар;

2-устунда зарар етказилган кундан бир йилгача муддатда зарарнинг баҳоси (еврода);

3-устунда зарар етказилган кундан биринчи йилдан иккинчи йил тўлгунга қадар зарарнинг миқдори (еврода);

4-устунда учинчи йилдан бошлаб ҳар бир қўшилган йилга зарарнинг миқдори (еврода);

5-устунда жабрланувчи ва зарар етказувчининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб қўшиладига фоиз [11].

Оғриқ ва азобланиш учун компенсация талаб қилишнинг асосий шарти сифатида жиноий қилмиш (*reato*) мавжудлиги ҳисобланган (2059-модда). Жароҳатнинг оғирлигига қараб жабрланувчига 80000 еврогача компенсация тўланиши мумкин бўлган.

Агарда жабрланувчи вафот этса, унинг турмуш ўртоғи ва балоғатга етмаган фарзандларининг ҳар бирига 25000 евродан, ота-онаси эса ҳар бирига 15000-25000 евродан; балоғатга етмаган фарзанд вафот этган тақдирда эса ота-онаси ҳар бири 20000-25000 евродан компенсация тайинланган.

2014 йилда ундирилган суммаларга қарайдиган бўлсак кескин ўзгариш юз берганини гувоҳи бўламиз. Жумладан, ҳар бир ота-онага фарзандининг вафот этиши натижасида, ота-онанинг вафоти учун фарзандининг фойдасига ҳамда турмуш ўртоғи вафоти учун ўртача 163990-327990 еврогача, акасининг вафоти учун укаларга ва набирасининг вафоти учун бобо, бувиларига 23740-142420 еврогача ундирилганлик ҳолатини кузатимиз мумкин [12].

Ҳозирги кунда эса маънавий зарарнинг миқдорини белгилашда муҳим ўзгаришлар юз берган. Жумладан, икки шаҳардаги (Рим ва Милан) сўнгги суд қарорларига кўра оғриқ ва азобланиш учун тахминан 360000 евро компенсация тайинланган [13].

Юқоридаги айрим хорижий давлатларнинг маънавий зиённи қоплаш билан боғлиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини ўрганиш натижасида шундай хулоса қилиш мумкинки, маънавий зиённи қоплаш ҳар бир давлатда ўзига хос хусусиятга эгадир. Ушбу давлатларда бир неча йиллар мобайнида маънавий зиённи қоплаш назарда тутилган бўлишига қарамасдан уни амалиётда қўллашда турли фикр-мулоҳаза ва қарашлар мавжуд. Бу ўз навбатида маънавий зиённи қоплашни назарий ва амалий жиҳатдан исботлашни мураккаблигидан далолат беради.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ҳамроқулов Б. Маънавий зиённи қоплашнинг ҳуқуқий асослари (монография). Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети. Тошкент: Lesson press, 2020. -202 б. (В. Hamroqulov. Legal bases of compensation of moral damage (monograph). UWED. Tashkent: Lesson press, 2020. p.202)

2. Гражданский кодекс от 21.03.1804 г. Книга III: Способы приобретения прав собственности - разделы III-V (статьи 1101 - 1581) (в редакции от 06.04.2012 г.) URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11668>. (21 MARS 1804.- CODE CIVIL. - LIVRE III: Mani?res dont on acquiert la propri?t?. - TITRE III ? V (art. 1101-1581) mise ? jour au 06-04-2012)

3. Art. 1382. Code Civil Belge. <http://www.droitbelge.be/codes.asp#civ>.

4. Art. 1384. Code Civil Belge. <http://www.droitbelge.be/codes.asp#civ>.

5. Courts and cases Belgium. <https://www.lexadin.nl>.

6. Codice civile. (Regio decreto 16 marzo 1942, n. 262). <http://www.studiocataldi.it>

7. Codice civile. (Regio decreto 16 marzo 1942, n. 262). Pagina 397-398. <http://www.studiocataldi.it>.

8. Casi in corso civile. <http://mobile.ilcaso.it>.

9. Casi in corso civile. <http://mobile.ilcaso.it>.

10. The Constitution of the Italian Republic. <http://www.jus.unitn.it>.

11. Tabelle di Milano 2016. <http://www.studiocataldi.it>.

12. Liquidazione del danno non patrimoniale alla persona: tabelle milanesi aggiornate. <http://www.dirittoegiustizia.it>.

13. Casi in corso civile. <http://mobile.ilcaso.it>.